

УДК 339.9:332.2:631.1

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2021-3-4>

Федорчук Н.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Подільський державний аграрно-технічний університет

Fedorchuk Nataliia

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
State Agrarian and Engineering University in Podilia

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ «ЗЕЛЕНИЙ КУРС» ТА АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ: ОЧІКУВАННЯ І ВИКЛИКИ

EUROPEAN GREEN DEAL AND AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE: EXPECTATIONS AND CHALLENGES

У статті розглянуто актуальні питання запровадження й адаптації програми Європейського Союзу European Green Deal для українського агробізнесу. Проаналізовано фактори, ризики і виклики, які виникають у результаті поширення «зеленого курсу» на українських сільгоспвиробників. Досліджено європейський досвід реалізації програми у частині аграрного сектору. Визначено, що на сучасному етапі ведуться перемовини з Європейським Союзом у межах «зеленого курсу», й є готовність співпрацювати у рамках запровадження цієї програми для агробізнесу. Необхідно побудувати взаємозв'язок між усіма причетними органами влади та аграрним сектором для адаптації цього європейського курсу в Україні. Пріоритетом для нашої держави є поглиблення теоретико-методологічних підходів до розроблення механізмів забезпечення переходу вітчизняного аграрного сектору на модель європейського «зеленого курсу». Окреслено перспективи для України отримати прямий доступ до «зеленої економіки» та стати кліматично нейтральною в аграрній сфері.

Ключові слова: аграрний сектор, агробізнес, європейський «зелений курс», державна підтримка, європейський ринок.

В статье рассмотрены актуальные вопросы внедрения и адаптации программы Европейского Союза European Green Deal для украинского агробизнеса. Проанализированы факторы, риски и вызовы, которые возникают в результате распространения «зеленого курса» на украинских сельхозпроизводителей. Исследован европейский опыт реализации программы в части аграрного сектора. Определено, что на современном этапе ведутся переговоры с Европейским Союзом в рамках «зеленого курса» и готовности сотрудничать в рамках внедрения этой программы для агробизнеса. Необходимо построить взаимосвязь между всеми причастными органами власти и аграрным сектором для адаптации этого европейского курса в Украине. Приоритетом для нашей страны является углубление теоретико-методологических подходов к разработке механизмов обеспечения перехода отечественного аграрного сектора на модель европейского «зеленого курса». Определены перспективы для Украины получить прямой доступ к «зеленой экономике» и быть климатически нейтральной в аграрной сфере.

Ключевые слова: аграрный сектор, агробизнес, европейский «зеленый курс», государственная поддержка, европейский рынок.

The article considers main questions regarding implementation and adaptation of the European Union program called «European Green Deal» in Ukrainian agribusiness. The article analyzes factors, risks and challenges that arise as a result of the implementation of the «green deal» to Ukrainian farmers. The European experience of the program implementation as a part of agricultural sector is studied. Prospects for Ukraine to obtain direct access to the «green economy» and become a climate-neutral country in the agricultural sector are outlined. At this stage, Ukrainian diplomacy is negotiating with the European Union within the framework of the «green deal» and is ready to cooperate as a guarantor of the implementation of this program for the agribusiness. The most important thing is to build synergies between the agricultural sector and all the authorities that are involved, in order to adapt the European course in Ukraine. The aim of the article is to deepen the theoretical and methodological approaches to the development of mechanisms that ensure the transition of the domestic agricultural sector to the model of the European «green deal». Our research shows that against a background of the economic and coronavirus crisis, the European Green Deal (EGD) is still the unifying element that will increase the resilience of a vulnerable world. It is related not only to the climate policy but also to a green concept of modernizing the economy and economic growth in order to ensure human life being in harmony with the planet and its resources. Given a wide range of areas covered by the course, it will have a significant impact on our trade and economic cooperation with the EU. In 2020, Ukraine

has already started internal discussions with businesses regarding the European Green Deal (EGD). Agricultural initiatives and the transition to a sustainable EU food system are likely to increase agricultural and food demand, which could be an additional trade barrier and cause negative affect on Ukrainian exports. However, the promotion of organic products in the EU will create new market opportunities for manufacturer.

Keywords: agricultural sector, agribusiness, European «green deal», state support, European market.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Нові екологічні тренди все швидше й швидше стають популярними у сучасному світі. Одним із них є Програма Європейського Союзу European Green Deal (Європейський зелений курс, ЄЗК). Саме вона спрямована на те, щоб до 2050 р. зробити Європейський континент екологічно нейтральним зі стійкою та ефективною економікою.

«Європейський зелений курс» – масштабна та багатофункціональна програма дій. Перш за все вона стосується промисловості та аграрного сектору. Green Deal – це не міжнародний договір, який пропонується третім державам, а пакет внутрішніх політик та законодавчих ініціатив для виробників ЄС.

На сучасному етапі держава Україна веде перемовини з Європейським Союзом у межах «зеленого курсу» з метою співпраці як гаранту запровадження цієї програми для агробізнесу. Нині першочерговим завданням є побудова взаємодії між регіональними і центральними органами влади та аграрним сектором. Це має відбутися з метою адаптації цього європейського курсу в Україні та досягнення стійкої державної аграрної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Вагомий внесок у розроблення теоретико-методологічних основ щодо формування європейського курсу розвитку аграрного сектору України зробили такі провідні вітчизняні вчені, як О. Алімов, З. Герасимчук, В. Голян, В. Кравців, М. Хвесик та ін. Однак у своїх працях більша частина науковців залишає поза увагою питання формування державної еколого-економічної політики як основної передумови забезпечення сталого розвитку аграрного сектору. Недостатньо вивченими є питання впровадження нових сталих форм екологізації соціально-економічного розвитку аграрної сфери.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є поглиблення теоретико-методологічних підходів до розроблення механізмів забезпечення переходу вітчизняного аграрного сектору на модель європейського «зеленого курсу».

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. «Європейський зелений курс» (Green Deal) – масштабна та багатофункціональна програма дій. Вона стосується, передусім, таких дев'яти напрямів, як клімат, зелена сільськогосподарська політика, збереження біорізноманіття, нульове забруднення довкілля, енергетика, промислова стратегія для циркулярної економіки, стала і розумна мобільність, фінансові інструменти, Євросоюз як глобальний лідер [1].

Для України «Європейський зелений курс» у сучасних реаліях – це і виклики, і ризик, і можливість. Наша

держава активно почала зближення з Європою у частині «зеленого курсу», і це зближення ґрунтується на двох важливих складниках.

Перший складник – загальна єдина геополітика та зелена трансформація як ознака виживання для агросектору. Відповідно до сучасних викликів, якщо агросектор, як складник продовольчої системи держави не стане кліматично нейтральним, то він не буде життєздатним у подальшому. Через поточну динаміку розвитку сектору спостерігатиметься посилення нерівності між країнами. Трансформація існуючої моделі до клімато-нейтральної є невідворотною тому, що саме цей сектор виступає найбільшим забруднювачем навколишнього середовища [2].

Необхідність цих фундаментальних змін в агросекторі прискорила світова пандемія COVID-19. Саме тому Україна має сформувати єдину політику та скоординувати роботу з міжнародними партнерами задля впровадження Європою «зеленого курсу».

Зокрема, це робиться за допомогою угод про визнання сертифікатів безпечності продуктів та маркування, формування нових виробничих ланцюгів продовольства, залучення інвестицій для трансформації аграрного сектору, створення спільних програм стимулювання виробників та споживачів для переходу на альтернативні джерела енергії, цифрове відстежування процесу виробництва та походження з метою уникнення диспропорцій у торгівлі, формування сприятливого зовнішнього середовища для українського виробника.

Європейський Союз планує поступовий перехід до сталих продовольчих систем саме через міжнародні організації та міжнародні події, основними з яких є п'ятнадцята конференція сторін конвенції ООН із біорізноманіття та самміт продовольчих систем ООН – 2021.

Другим складником є уникнення торговельних диспропорцій та диверсифікація ринків експорту. Через перегляд своїх торговельних угод ЄС планує просувати «зелені альянси» сталих продовольчих систем на двосторонньому, регіональному та багатосторонньому рівнях, а також включення в них «статті стійкості», що забезпечить повне дотримання вимог «зеленого курсу» та створить нетарифні бар'єри для українського виробника [2].

Отже, проаналізуємо, чи матимуть ці нововведення Європейського Союзу наслідки для АПК України та інших галузей.

Агропромисловий сектор України є найбільш перспективним саме з погляду «зеленого курсу». Це один із небагатьох секторів у нашій державі, який орієнтований на ринок. Його діяльність уже реформована з урахуванням вимог ринку ЄС, куди здійснюється експорт значної частини української продукції. Провідні представники агропромислового бізнесу планують запровадити «зелені зміни» у свої

компанії у найближчій перспективі, адже без таких змін неможливо рухатися вперед.

Наш успіх в агропромисловому секторі має стати певним стимулом і орієнтиром у розвитку для інших підприємств. Мотивація та сила волі мають забезпечити перехід до зеленої економіки. Далеко за економічні рамки виходять формування позитивного іміджу і забезпечення довгострокового розвитку як окремих компаній, так і країни у цілому, що виступають основними перевагами. Україна, ставши на рейки «зеленого курсу», не лише зміцнить свої позиції на ринку ЄС, а й підвищить свої шанси отримати прямий доступ до приватних «зелених» фінансових ресурсів. Адже зелена економіка і «зелені фінанси» – це не питання вибору, а питання економічного виживання у нашому столітті для України.

На сучасному етапі стратегією трансформації сільського господарства є стратегія зі сталого використання хімікатів та зменшення викидів CO₂ у повітря, яка й займає значну частину програми. У цій стратегії передбачена низка трансформацій, зокрема для сільської місцевості, модернізація та зміни в підходах до роботи аграрних підприємств, пакет кліматичних законів, розвиток біоенергетики, відновлюваної енергії та екопродукції.

В аграрній частині «Європейський зелений курс» посилається на оновлену стратегію «Від ферми до виделки» (Farm to Fork), яка передбачає трансформацію харчової політики та суттєве збільшення частки органічного господарства, в українській інтерпретації – «Від лану до столу». Ця стратегія передбачає виконання таких важливих і складних пунктів терміном до 2030 р.:

- скорочення використання небезпечних пестицидів на 50%;
- скорочення використання антибіотиків у тваринництві на 50%;
- розширення частки органічного виробництва до 25% від загального виробництва;
- зменшення використання добрив на 20% [3].

Для того щоб зрозуміти, на якому місці перебуває сьогодні Україна порівняно з ЄС та США, проаналізуємо декілька показників, які стосуються врожайності сільськогосподарських культур. Наприклад, урожайність кукурудзи в Україні становить 7,8 т/га, тоді як у США – 11,8 т/га, а у ЄС – 8,4 т/га. Це означає, що продуктивність аграрного виробництва можна переносити на інші види продукції, адже там склалася приблизно аналогічна ситуація. На сучасному етапі продуктивність сільськогосподарського виробництва в Україні нижча на 10–50%, аніж у тих країнах, які є для нас певними орієнтирами [3].

Що ж стосується використання аграрних ресурсів, зокрема азотних добрив, то Україна вносить їх (у середньому) 42 кг/га, США – 73 кг/га, ЄС – 90 кг/га. Щодо використання пестицидів, то Україна – 0,75 кг/га, США – 2,5 кг/га, ЄС – 3,1 кг/га [4].

Отже, склалася така ситуація, коли у нас продуктивність до 50% нижча, а використання ресурсів – у два-три рази менше порівняно зі США та ЄС. Аграрний сектор України сьогодні перебуває у досить стабільному стані, і саме у частині еколо-

гічного навантаження на довкілля, тому, виходячи із цього, варто сформулювати свою національну позицію.

Очевидно, що у рамках імплементації норм «Європейського зеленого курсу» розроблення українського законодавства має враховувати таке:

- стан поточного розвитку аграрної галузі (як і всіх інших галузей економіки, яких це може стосуватися) і, очевидно, передбачати перехідні етапи;
- рівень готовності українських виробників і відповідні програми державної підтримки для тих, кому вона справді потрібна;
- визначених відповідальних осіб у органах влади, які з практики розуміються на потрібних і дієвих механізмах та інструментах реалізації заходів у рамках «Європейського зеленого курсу», а також запрошених фахівців з ЄС, які безпосередньо займалися чи продовжують займатися вдосконаленням законодавства ЄС у рамках «Європейського зеленого курсу» [3].

Така політика означає перспективу радикального оновлення вітчизняного законодавства до євроінтеграційних законів щодо переліку зареєстрованих агропрепаратів до 2030 р. Дещо схожою буде й політика в частині контролю антибіотиків у тваринництві та у прийнятті законів у сфері безпечності харчових продуктів. Нещодавно схвалений Верховною Радою Закон «Про ветеринарну медицину та благополуччя тварин», який адаптує законодавство у цій сфері до європейського. Але поки що не зрозуміло, чи буде показник частки органічного виробництва впливати на торгівлю з ЄС чи це перспектива не найближчого майбутнього.

Вихідними умовами аграрної політики як ЄС, так і України є підготовка до «Європейського зеленого курсу». Для порівняння: у рамках реалізації «Європейського зеленого курсу» Європарламент вирішив, що відтепер 30% прямих дотацій фермерам спрямують на екологічні програми. Щоб отримати цю частку дотацій, фермери мають перебудувати свою модель бізнесу й мінімізувати шкоду для екології. Ще 35% аграрного бюджету в ЄС спрямують на збереження навколишнього середовища на сільських територіях. Європейські парламентарі пропонують 10% від усіх земель сільськогосподарського призначення репрофілювати під зелені насадження, невеликі водойми. Тобто ця земля вже не використовуватиметься в агровиробництві [3].

За кожним таким рішенням стоять багатомільйонні інвестиції в модернізацію. Усього ж за сім років Євросоюз вкладе у свій агропром 387 млрд євро.

Для порівняння: в Україні вся держпідтримка АПК – 4 млрд грн на 2021 р. При цьому вітчизняному АПК необхідними є такі інвестиції в рамках упровадження «Європейського зеленого курсу»:

- 2,6 млрд євро – для сталого управління (моніторингу) ґрунтами;
- 1,4 млрд євро – для сталого управління (моніторингу) гноєм;
- 600 млн євро – для управління лісосмугами (на разі в кадастрі інформації немає);
- 2,2 млрд євро – для зменшення використання викопного палива с/г технікою [3].

Із погляду реалізації «Європейського зеленого курсу» у вітчизняному агропромисловому секторі

виникає більше дискусійних питань саме у контексті ролі держави. Найперше – це повноцінне відновлення роботи Міністерства аграрної політики та продовольства України. Для того щоб повною мірою використати сприятливу кон'юнктуру світового ринку сільськогосподарської продукції, необхідно розкрити потенціал сільського господарства й агробізнесу України шляхом проведення глибокої, довгострокової і збалансованої реформи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності сільського господарства та харчової промисловості, а також на розвиток сільських територій [5].

Саме «Європейський зелений курс» позначиться на українських реаліях досить фундаментально, адже це цілий пакет законодавчої документації ЄС, який вплине на роботу дуже багатьох галузей, у тому числі й АПК. У цій документації йдеться про зміни у роботі різних виробництв щодо скорочення викидів, які позначаються на зміні клімату. Також там йдеться про фінансові можливості, додаткові ресурси для країн – членів ЄС, які мають допомогти підприємствам зменшити реалізацію програми зі зменшення викидів. І третій об'ємний блок – це перелік заходів, які захистять європейські ринки і виробників від зовнішньої конкуренції. В індустріальній сфері – це вуглецевий тариф, а в АПК – це ціла низка заходів, які пов'язані з тим, що, наприклад, європейські агровиробники, які будуть змушені скоротити використання пестицидів або виготовлятимуть продукцію з мінімальним переорюванням земель та ін., будуть захищені на ринку. Конкурентну продукцію з інших країн просто намагатимуться не допускати на європейський ринок.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, у разі впровадження Green Deal перед Україною постане подвійний виклик. Для аграрного сектору будуть представлені нові стандарти і вимоги, згідно з якими вони обов'язково мають отримувати вуглецеві сертифікати. Натомість компанії будуть змушені виконувати певні вимоги, наприклад висаджувати більше лісів, брати на облік існуючі насадження, доглядати за ними.

Для агровиробників абсолютна більшість зобов'язань у рамках ЄЗК фінансово невідійомна, тому Євросоюз виділяє на реалізацію нової угоди неймовірні кошти: трохи більше трильйона євро до 2050 р. Проте ці кошти призначаються винятково для виробників країн Євросоюзу.

Поки що Україна може розраховувати тільки на технічну допомогу в адаптації законодавства та позики фінансових інституцій – ЄБРР, ЄІБ чи інвестиційних банків окремих країн – членів ЄС. Тобто наші виробники будуть позбавлені тих фінансових можливостей, які матимуть їхні європейські партнери та конкуренти.

Європейські компанії будуть не тільки захищатися за допомогою вуглецевих тарифів чи фітосанітарних норм, а й матимуть суттєву фінансову допомогу. Нашому виробнику конкурувати стане суттєво важче.

Сьогодні вітчизняні виробники на власний страх і ризик наважуються переходити до органічного способу землеробства. Але, на жаль, немає жодних га-

рантій, що вирощений урожай експортуватиметься або реалізовуватиметься на місцевому ринку за ціною, вищою від середньої, адже органічна продукція входить до преміум-сегмента ринку, займаючи високий ціновий діапазон, а купівельна спроможність населення України останнім часом, як відомо, значно знизилася [6].

Тому очевидно, що саме українські агровиробники є більш готовими як суб'єкти господарювання, ніж держава Україна в особі деяких органів влади, у яких скоріше інтереси поточні. Тому потрібна щоденна робота щодо співпраці у діалозі агробізнесу та державних органів, адже у таких питаннях від чиновників потрібні виважені стратегічні державницькі рішення, без яких упровадження «Європейського зеленого курсу» точно не відбудеться в інтересах українського аграрного сектору.

Бібліографічний список:

1. Бобицький Н. Реалії European Green Deal для України: аграрії зрозуміють цінність лісів. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2020/12/15/669162> (дата звернення: 11.05.2021).
2. Дмитро Кулеба окреслив два завдання для «зеленого курсу» з ЄС. URL: <https://agropolit.com/news/19969-dmitro-kuleba-okresliv-dva-zavdannya-dlya-zelenogo-kursu-z-yes> (дата звернення: 19.05.2021).
3. Кучер М. Імплементация «Європейського зеленого курсу» в інтересах українського аграрного сектору. URL: <https://agropolit.com/blog/458-implementatsiya-yevropeyskogo-zelenogo-kursu-v-interesah-ukrayinskogo-agrarnogo-sektoru> (дата звернення: 30.04.2021).
4. Зелена угода Європи, або основи Green Deal: що принесе агросектору України курс на екологічність. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/825-zelena-ugoda-yevropi-abo-osnovi-green-deal-scho-prinese-agrosetoru-ukrayini-kurs-na-ekologichnist> (дата звернення: 10.05.2021).
5. Федорчук Н.В. Основи формування комплексної стратегії розвитку аграрної сфери України. *Міжнародні, нормативні та управлінські аспекти соціально-економічного розвитку* : збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих учених, м. Київ, 25 квітня 2020 р. Київ : Нова Економіка, 2020. С. 27–30.
6. Федорчук Н.В. Агробізнес України: сучасні реалії та перспективи. *Сучасний рух науки* : тези доп. X міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 2–3 квітня 2020 р. Дніпро, 2020. Т. 2. С. 551–554.

References:

1. Bobytskyi Nazar Realii European Green Deal dlia Ukrainy: ahrarii zrozumiut tsinnist lisiv [Realities of the European Green Deal for Ukraine: farmers will understand the value of forests]. Available at: <https://epravda.com.ua/columns/2020/12/15/669162/> (accessed 11 May 2021).
2. Dmytro Kuleba okreslyv dva zavdannia dlia zelenoho kursu z EU [Dmytro Kuleba outlined two tasks for the «green course» with the EU]. Available at: <https://agropolit.com/news/19969-dmitro-kuleba-okresliv-dva-zavdannya-dlya-zelenogo-kursu-z-yes> (accessed 19 May 2021).
3. Kucher Mykola Implementatsiya «Yevropeiskoho Zelenoho Kursu» v interesakh ukrayinskoho ahrarnoho sektoru [Implementation of the European Green Course in the interests of the Ukrainian agricultural sector]. Available at: <https://agropolit.com/blog/458-implementatsiya-yevropeyskogo-zelenogo-kursu-v-interesah-ukrayinskogo-agrarnogo-sektoru> (accessed 30 April 2021).
4. Zelena uhoda yevropy abo osnovy green deal: shcho prynese ahrsetoru Ukrainy kurs na ekolohichnist [The

Green Agreement of Europe, or the basics of the Green Deal: what will bring the agricultural sector of Ukraine a course on environmental friendliness]. Available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/825-zelena-ugoda-yevropi-abo-osnovi-green-deal-scho-prinese-agrosetoru-ukrayini-kurs-na-ekologichnist> (accessed 10 May 2021).

5. Fedorchuk N.V. (2020) *Osnovy formuvannia kompleksnoi stratehii rozvytku ahrarnoi sfery Ukrainy* [Fundamentals of forming a comprehensive strategy for the development of the agricultural sector of Ukraine]. Proceedings of the

Mizhnarodni normatyvni ta upravliniski aspekty sotsialno-ekonomichnoho rozvytku: mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia dlia studentiv, aspirantiv ta molodykh uchenykh (Ukraine, Kyiv, April 25, 2020), Kyiv: Analitychnyi tsentr «Nova Ekonomika», pp. 27–30.

6. Fedorchuk N.V. (2020) *Ahrobiznes Ukrainy: suchasni realii ta perspektyvy* [Agribusiness of Ukraine: modern realities and prospects]. Proceedings of the *Suchasnyi rukh nauky: X Mizhnarodna Naukovo-Praktychna Internet-Konferentsiia* (Ukraine, Dnipro, April 2-3, 2020), Dnipro, V. 2, pp. 551–554.